



EPİSTEMİK CEMAAT: BİR BİLİM SOSYOLOJİSİ DENEMESİ

Epistemic Community: An Essay in the Sociology of Science

Turgay KOÇ*

ÖZ

Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi* isimli eserinde bilginin üretimi ve dağıtımının temel kaideleri üzerinde durmaktadır. Türkiye’de bilim sosyolojisi disiplininde ilk olma iddiasında olan çalışma, bilgi üretiminin kültürel boyutuna dikkat çeker. Günümüzde bilimsel bilgi pozitivist bir anlayışla ve Batı zihniyetinin bir yansıması olarak şekillenmektedir. Bilginin geçerli ve meşru olması onu üreten epistemik cemaat ile doğrudan ilişkilidir. Epistemik cemaatin onaylamadığı bilgi, geçerli olarak kabul edilmez. Bilginin bir topluluk tarafından yönetilmesi Batılı düşünürlerin çalışmalarında da ele alınmıştır. Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimin Yapısı* kitabında bilimsel paradigma ve bilim topluluğunun etkileşimi sonucu paradigma değişimi üzerinde durmakta ve bilim topluluğunun hakim paradigma üzerinden bilimsel faaliyetlerini nasıl yürüttüğü anlatılmaktadır. Stanley Fish’in kavramsallaştırdığı “yorumlama cemaatleri” de benzer bir içeriğe sahiptir. Arslan’a göre, modern bilimlerin Türkiye’ye girişi sonrasında klasik epistemik cemaat ile modern epistemik cemaatin yarattığı ikilik bir bunalıma neden olmuştur. Hakim bilimsel paradigma ve epistemik cemaat Batı merkezlidir ve çalışmada bu durum eleştirel olarak ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: sosyoloji, bilgi sosyolojisi, epistemik cemaat, yorumlama cemaati, bilimsel paradigma.

ABSTRACT

Hüsamettin Arslan, *Epistemic Community: A Sociology of Science Essay* focuses on the basic principles of the production and distribution of knowledge. The study, which claims to be the first in the discipline of sociology of science in Turkey, draws attention to the cultural dimension of knowledge production. Today, scientific knowledge is shaped with a positivist understanding and as a reflection of the Western mentality. The validity and legitimacy of knowledge is directly related to the epistemic community that produces it. Knowledge that is not approved by the epistemic community is not considered valid. The governance of knowledge by a community has also been addressed in the works of Western thinkers. Thomas Kuhn,

* Doktora Öğrencisi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana-bilim Dalı, Kayseri/Türkiye. E-posta: kocturgay@gmail.com. ORCID: 0000-0002-3435-3694.

in his book *The Structure of Scientific Revolution*, focuses on the paradigm shift as a result of the interaction between the scientific paradigm and the scientific community and explains how the scientific community conducts its scientific activities through the dominant paradigm. The “communities of interpretation” conceptualized by Stanley Fish have a similar content. According to Arslan, after the introduction of modern sciences in Turkey, the dichotomy between the classical epistemic community and the modern epistemic community led to a crisis. The dominant scientific paradigm and epistemic community is Western-centered and this is critically addressed in the study.

Keywords: sociology, sociology of knowledge, epistemic community, community of interpretation, scientific paradigm.

Arslan, Hüsamettin (2020). *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 232 s.

16. ve 17. yüzyıllarda Batı’da yaşanan hızlı ve köklü değişimler yeni bir toplumsal örgütlenme biçimini beraberinde getirmiştir. Bu süreçte insanlık Tanrı merkezli bir dünyadan, insan merkezli bir dünyaya evrilirken, bilgiyi elde etme biçimi de değişmiştir. Hüsamettin Arslan’ın, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nde 1991 yılında doktora tezi olarak sunduğu *Epistemik Cemaat* adlı çalışması ilk olarak 1992 yılında kitap haline getirilmiştir. Bugün elimizde 7. baskısı olan ve geçen zaman zarfında özgün niteliğiyle popülerliğini yitirmeyen çalışma, esas olarak bilgi ve bilim alanında görülen paradigma değişimini anlatmaktadır. Arslan kitabında, bilimsel bilginin üretimi ve dağıtımını yapan mekanizmanın nasıl çalıştığını, farklı boyutlarıyla ortaya koyma çabasıdadır. İki bölüm ve 232 sayfadan oluşan çalışmanın ana varsayımı “bilimsel bilgi dahil, bütün bilgi türlerinin varoluşu temeli epistemik cemaattir” (2020: 37) cümlesiyle ifade edilmiştir. Epistemik cemaat, bilgiyi üreten, geliştiren, tanımlayan ve sonraki nesillere aktaran insanlar topluluğudur. Epistemik cemaatin oluşmasını, egemen kültürün bir ürünü olarak değerlendirir. Kendi alanında otorite haline gelen bilim topluluğunun dünya ve Türkiye üzerine olan etkilerini eleştirel bir anlayışla değerlendirir.

Giriş bölümünde kavramsal analizler yapan yazar, çalışmasının özgünlüğünü iddia eder. O’na göre, Bilgi Sosyolojisi alanında “Bilim Sosyolojisi” ilk defa çalışılmaktadır. Arslan’a göre, Türkiye’nin 19. yüzyıl başlarından itibaren yaşadığı epistemik bunalımın nedeni, modern bilimlerin Türkiye’ye girişidir (2020: 40). Epistemik imparatorluğun merkezi olarak tanımladığı Londra, Paris, New York ve Berlin ile Osmanlı aydınınının etkileşimi neticesinde

İstanbul'da ortaya çıkan modern epistemik cemaat “uydu cemaattir”. “Merkez Batı'dadır ve modern cemaatin norm ve değerleri, dili, amaçları, stratejileri ve gelenekleri orada üretilmektedir” (2020: 201). İstanbul'da oluşan modern epistemik cemaatin Batı'da olandan temel farkları vardır. Epistemik cemaat, Batı'da olduğu gibi kendi iç dinamikleriyle değil, bir “dış unsur” olarak hayat bulmuştur. Bununla beraber Osmanlı'da bulunan “klasik epistemik cemaat dönüşmemiş”, Batı ile girdikleri ilişkinin ürünü olarak Osmanlı bürokrasisi modern epistemik cemaati oluşturmuştur. Bu süreçte Osmanlı'da “klasik” ve “modern” olarak nitelendirilen iki tip epistemik cemaatin oluşumu, yıllardır süregelen gerilimin kaynağı olarak gösterilmektedir.

Çalışmanın “Bilim Sosyolojisine Giden Yol” adlı birinci bölümünde bilimsel bilginin mahiyetine ilişkin bilgiler verilir. Arslan, sosyolojinin kurucu babalarının konuyla ilgili bakış açılarını ve tarihi arka planını, konunun anlaşılması için “zaruri” olarak nitelendirir. Bu doğrultuda Emile Durkheim, Karl Mannheim, Karl Marks, Max Weber, Robert K. Merton, Max Scheler gibi “pozitivist bilim” anlayışına sahip düşünürlerin görüşlerine yer vererek onların bilgi konusundaki yaklaşımlarını eleştirir.

Bilgi ve toplum arasında ne türden bir ilişkinin olduğu; bilginin üretimi ve iletimi, geçerliliği, mahiyeti gibi konular çalışmanın odağında bulunur. Bilginin meşruluğunun temelinde kolektif kabul vardır. “Bilgi kolektif bir şeydir; bireyin ürünü değil, toplum ve kültürün ürünüdür.” (2020: 53). Bilginin öznel arası olmasını Gencay Şaylan (2020: 292) “intersubjektivite” kavramıyla açıklar. Bir bilgi iddiasının geçerli olabilmesi için en az bir kişinin daha onu kabul etmesi gerekir. Başka bir deyişle bilginin toplumsal kabul görmesi veya bir topluluk ya da kültür tarafından tanınması esastır. Hüsamettin Arslan, bilginin üretimi ve iletimini sağlayan otoriteyi “epistemik cemaat” olarak tanımlar.

Dil ve bilim ilişkisinin önemi üzerinde durulmuş; dilin, kültür, düşünce, dünya görüşü, bilgi sistemleri vb. alanlardaki etkileri anlatılmıştır. “Mitin tasvirini yaptığı evrenle dinin tasvirini yaptığı evren, dinin tasvirini yaptığı evrenle bilimin tanımladığı evren aynı evrenler değildir” (2020: 67). Arslan, Sapir Whorf'a atıf yaparak farklı dillerin farklı dünya görüşleri ve bilgi sistemlerini oluşturduğunu; mitin diliyle bilimin dilinin, bilimin diliyle dinin dilinin de büsbütün farklı olacağını söyler. Bir bilimsel cemaatin üyesi olabilmek için o cemaatin dilini kullanmak şarttır. Bilimsel dil ya da modern epistemik cemaat dilini öğrenmek, bir insanın yabancı dil öğrenmesi gibidir. İnsan yalnızca, uzun bir dil eğitiminden geçerek bu cemaatin bir üyesi ya da

bilim adamı olabilir. Dil, epistemik cemaatin genel anlamda bilgi ve bilime bakışıdır. Modernite ile birlikte Batı’da görülen bilimsel gelişmelerde pozitivist bir dil hakim olmuştur.

Kitabın “Epistemik Cemaat (Bilimsel Bilginin Sosyolojisi)” başlıklı ikinci bölümünde Arslan, epistemik cemaatin aynı zamanda bir “norm cemaati”, “dogma cemaati” ve “lingüistik cemaat” olduğunu ifade ederek başlar. Yazar, “bilim” ve “bilimsel bilgi” ile ilgili yapacağı açıklamalarını Thomas S. Kuhn’un (2021) çalışmalarına dayandırır. Arslan’ın düşünceleri, Kuhn’un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı kitabındaki “bilimsel cemaat” anlatımıyla örtüşür. Kuhn’a göre “bilimsel cemaat, bilgiyi tartışan, örgütleyen, üreten ve doğrulayan bilim topluluğudur. Bilimsel bilginin inşa sürecini temsil eden bilim topluluğu, bilimin ana aktörüdür. Bilimsel bilginin ana üreticisi ve kurucusudur” (Yıldırım, 2017). Thomas S. Kuhn’un ifadelerine benzer şekilde Hüsamettin Arslan şunları söyler: “Bilimsel olsun ya da olmasın bilginin varlık temeli epistemik cemaattir. Cemaat bilgiyi önceler ve bilginin zorunlu şartıdır; çünkü bilginin hem kaynağı ve yaratıcısı, hem inşa edicisi ve taşıyıcısı, hem de daha sonraki kuşaklara intikal ettiricisidir” (2020: 106).

Bilimsel epistemik cemaat, “görünmeyen koleji”, “entelektüel cemaat”, “araştırma cemaati” gibi aynı anlamı veren kavramlarla ifade edilen şey, kolektif bilgi üretimidir. Belli bir bilgi anlayışına sahip olan epistemik cemaatler, hiyerarşik bir yapı oluştururlar. Merkez-çevre formunda oluşan gruplar arasında entelektüel otorite ya da merkezi otorite standartları koyar, temel bazı dogmaları teyit eder, neyin bilgi olduğu ya da olmadığını tespit eder. Merkez belirleyici; çevre ona uyandır. Hiçbir bilgi iddiası, epistemik otoritenin ya da monopolün değerlerine, geleneklerine, amaçlarına ve diline uymaksızın “bilimsel” statüsü kazanamaz.

Bilgi sosyolojisi kategorisinde değerlendirilebilecek bu çalışma okuyucunun ilgisini çekebilecek, akıcı bir dille yazılmıştır. Yazar tarafından konu açıklayıcı bir şekilde aktarılmış olmasına rağmen, birçok yerde tekrarların olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye’ye pozitivist bilim anlayışının gelişimi ile birlikte ortaya çıkan sorunlar ve dil-bilim, dil-toplum ilişkisi ayrı bölümlerde ikişer defa ele alınmıştır.

Hüsamettin Arslan’ın “bilim sosyolojisi denemesi” olarak ortaya koyduğu bu çalışmasının Türkiye’de ilk olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber Batı’da farklı isim ya da yaklaşımlarla da olsa, konuyla ilgili oldukça zengin bir literatür bulunmaktadır. Thomas Kuhn’un “Paradigma Teorisi”nin en önemli boyutlarından birini “bilim topluluğu” oluşturur. Kuhn’a göre, bilim-

sel devrimin bütün süreçleri bilimsel cemaatle gerçekleşir. Bilimsel cemaat paradigmayı; paradigma da bilimsel cemaati oluşturur ve yönetir. Bilimsel paradigmanın değişimiyle beraber hakim paradigmaya uyumlu bir “bilimsel cemaat” şekillenir. Bundan sonraki süreçte bilimin üretimi ve dağıtımı yeni paradigmanın kurallarına göre, bilim topluluğu tarafından yürütülür. Benzer düşüncelerin paylaşıldığı bir başka çalışma Stanley Fish’in 1980 yılında yaptığı *Is There A Text In This Class? The Authority Of Interpretive Communities* [Bu Sınıfta Metin Var mı? Yorumlayıcı Cemaatlerin Otoritesi]’dir. Fish’in “yorumlama cemaatleri” olarak kavramsallaştırdığı anlama biçimine göre, okur, metni bireysel tercih ya da değerlendirmesiyle anladığını düşünse de aslında, etkisi altında bulunduğu, bir yorumlama geleneğinin otoritesi altında değerlendirmelerini yapar. Bir metnin anlamı, o metni yorumlayan topluluğun kabulleriyle doğrudan ilgilidir. Fish, ele alınan metinlerden, farklı yorumlama gruplarının farklı anlamlar çıkarabileceğini söylerken okuma ve anlama sürecinde kültürel farklılıklara dikkat çeker. Tüm bu değerlendirmeler neticesinde, Türkiye’de akademik alana namzet olanların okuması gereken özgün bir kitap olduğu anlaşılmaktadır. “Epistemik cemaat” ya da “yorumlama cemaatleri” gibi adlandırmalarla çerçevesi çizilen hakim anlayışa göre, bilimsel çalışmaların hangi esaslar üzerine oturtulacağına dair temel prensipler dile getirilmiştir. Bilimsel çalışmalar boyunca uyulması gereken kuralların nasıl belirlendiği ve hangi otoritelerin bu kuralları koyduğu ve denetlediği eleştirel bir gözle ele alınmıştır. Bilgiyi elde etmenin birçok kaynağı olduğunu söylerken, pozitivist anlayışın dayatılmasına itiraz etmektedir. Doğu-Batı dikotomisi üzerinden bakıldığında çalışmanın genelinde, Batı epistemolojisine bir eleştiri olduğu görülebilmektedir. Tüm dünyada bilimsel bilginin egemenliğinin arkasındaki realiteyi başarılı bir şekilde ortaya koyabilmiştir.

Kaynakça

- Arslan, Hüsamettin (2020). *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Fish, Stanley (1980). *Is There a Text in this Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge: Harvard University Press.
- Kuhn, Thomas S. (2021). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Şaylan, Gencay (2020). *Postmodernizm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Yıldırım, Ergün (2017). *Bilginin Sosyolojisi*. İstanbul: Marmara Belediyeler Birlięi Kültür Yayınları.

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*